

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2026-1\(119\)-2-7](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2026-1(119)-2-7)

УДК 7.071.1(477)(092)Шульга: 7.036 : 316.72 : 069 : 908

Оксана Анатоліївна Пушонкова,

кандидат філософських наук, доцент, в.о.завідувача кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ННІ педагогіки, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, вчений секретар Черкаського обласного художнього музею, м. Черкаси, krapki@vu.cdu.edu.ua <https://orcid.org/0000-0002-8390-6806>

Віктор Андрійович Афонін,

заслужений художник України, доцент, доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ННІ педагогіки, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, м. Черкаси, afonin@vu.cdu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-5739-4640>

ДОСЛІДЖЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ ІЛЛІ ШУЛЬГИ: КУЛЬТУРНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Стаття присвячена культурно-філософському осмисленню мистецької спадщини Іллі Шульги – черкаського художника, репресованого представника генерації «розстріляного відродження». Обґрунтовано доцільність застосування комплексної міждисциплінарної методології, що поєднує філософію культури, мистецтвознавство, культурологію, музеєзнавство та краєзнавчі студії. Показано, що творчість Іллі Шульги функціонує не лише як художній доробок, а як цілісний культурний текст, у якому відображено світоглядні, ціннісні та ідентифікаційні засади української культури першої третини ХХ століття.

Ключові слова: мистецька спадщина, дослідницький дискурс, художня культура Черкащини, Ілля Шульга, митці «розстріляного відродження», політика пам'яті.

Вступ. Ілля Шульга, художник з Черкащини, належить до плеяди митців «розстріляного відродження». Його мистецька спадщина нині активно досліджується, а постать художника стає предметом особливого зацікавлення, що є свідченням вшанування мужності, патріотизму та надзвичайного таланту видатного худож-

ника-реаліста. Ілля Шульга є автором понад тисячі живописних полотен, більшість з яких було знищено радянським режимом. Частина робіт розійшлася по хатах, горищах та скринях односельців і довгий час «виринала із забуття» завдяки активному пошуку небайдужих людей та очевидців подій, які також ділилися спогадами про родину Іллі Шульги

та його діяльність. Дослідження творчого доробку художника науковці активно розпочали у другій половині ХХ століття, вже після реабілітації митця.

Постала потреба систематизувати наявні матеріали, аби відтворити цілісну картину творчого шляху Іллі Шульги та належно оцінити його внесок у культуру доби «розстріляного відродження». Митець поєднував у своїй діяльності художню, педагогічну та дослідницьку складові, залишивши вагомий слід у культурному просторі регіону та України. Історик-музеєзнавець Л. Сокур підкреслює значущість «використання художніх джерел у дослідницькій діяльності науковців», оскільки «образи містять у собі закладовану інформацію про історичні події, явища, процеси» [13, с. 7]. Саме тому вивчення спадщини Іллі Шульги вимагає комплексного підходу, що охоплює роботу з архівами, опрацювання спогадів сучасників і ґрунтовний аналіз його мистецького доробку. У межах такої методології ключовим постає метод реконструкції, який дозволяє відновити втрачені фрагменти творчості, сформувати достовірний дослідницький дискурс та актуалізувати значення Іллі Шульги для мистецтва і культури Черкащини та України.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Збереглося кілька рядків про Іллю Шульгу з української радянської енциклопедії (1964), словника художників України (1973), Української радянської енциклопедії (1985). Микола Бажан залишив коротку згадку про Іллю Шульгу (1964, 1973). Так, вже у другому виданні Української енциклопедії (1985) представлено репродукцію картини «Перший трактор на селі» та наступну довідку: «Ілля Максимович Шульга (20. VII.1878, с. Кропивна, тепер Золотоніського р-ну Черкас. обл. – 19.XII.1938) – укр. рад. живописець. Навчався в Київ. рисувальній школі М. Мурашка, 1903–1909 – в петерб. АМ у І. Рєпіна. Твори: «Козача розвідка», «Старогородська вінницька церква», «Т. Шевченко на етюдах», «Панас Карпович Саксаганський» (усі – 1910–1928), «Вечорниці», «Перший трактор на селі», «Сусідки» (всі – 1929–1938) та ін. З 1934 викладав у Київ. худож. інституті» [14].

Варто відмітити сучасну ґрунтовну розвідку дослідницького дискурсу спадщини Іллі Шульги Т. Самчука, створену на основі матеріалів Архіву фондодової документації Національного художнього музею України (АФД НХМУ), Архіву-музею ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук у США, Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО), Української радянської енциклопедії (за ред. М. Бажана) та відомих періодичних видань «Нотатки з мистецтва», «Українська культура», «Свобода», «Мистецтвознавство України», «Наукові записки НІЕЗ «Переяслав», що дозволило включити в науковий дискурс імена дослідників спадщини І. Шульги, серед яких С. Левченко (1955), Л. Шульга (1959), Ю. Соловій (1969), О. Завадович (1988), І. Блюміна (2000), К. Завальнюк (2002), Т. Ляшук (2002), О. Семчин-Гузнер (2009–2010) [12].

До вивчення мистецької спадщини Іллі Шульги долучилися також музейники та краєзнавці черкаського краю, ті, хто знав художника або його рідних та друзів-однодумців особисто. У 70-х роках ХХ століття М. Пономаренко – засновник Золотоніського краєзнавчого музею – знайшов кілька картин Іллі Шульги та започаткував дослідження його спадщини. В. Ямборська, нинішня директорка Золотоніського краєзнавчого музею, перейнявши своєрідну культурну естафету, у своєму онлайн-часописі й нині публікує статті про відомого далеко за межами України художника.

У контексті дослідження історії та культури Золотоніщини М. Губочкін, провідний науковий співробітник Національно-етнографічного заповідника «Переяслав», присвятив низку своїх статей спадщині Іллі Шульги [5; 6; 7; 8; 9]. О. Горобець – журналіст та письменник, у книзі «Постаті з вірію» [3] знайомить читачів із забутими іменами українців, яким «місце серед справжніх героїв». Серед них є ім'я Іллі Шульги. Також варто згадати ще одного дослідника спадщини художника, його життя та творчості, – черкаського краєзнавця, директора бібліотеки імені М. Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Г. Голиша, який є засновником багаторічного проєкту «Видатні уродженці Черкащини». На сторінках його онлайн-часопису є також публікації, які присвячені дослідженню життєвого та творчого шляху Іллі Шульги [3].

Мета статті – культурно-філософське осмислення мистецької спадщини Іллі Шульги як цілісного культурного феномена доби «розстріляного відродження», а також реконструкція його творчого доробку в контексті політики пам'яті, національної ідентичності та опору тоталітарній ідеології на основі міждисциплінарного підходу, що поєднує мистецтвознавчі, культурологічні, філософські, музейні та краєзнавчі дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ілля Максимович Шульга – художник, відомий далеко за межами України. Зазвичай про нього згадують як про талановитого учня Іллі Рєпіна. Народився художник на Золотоніщині, у старовинному козацькому селі Кропивна, 20 липня 1878 року. Батько заробляв на хліб в риболовецьких артілях у Керчі. У родині помітили мистецький талант хлопця та посприяли його розвитку: віддали у Золотоніську художню школу. На перших картинах зображував друзів і односельців, краєвиди рідного села. Влітку фарбував дахи, а взимку – оформлював місцеві крамниці та корчми. Вчився далі в Іконописній майстерні у Києві, Київській рисувальній школі Миколи Мурашка, куди був зарахований у 1898 р.

Науковці НІЕЗ «Переяслав» зазначають: ймовірно, саме в цій рисувальній школі «молодого й талановитого юнака Іллю Шульгу помітив знаний на той час живописець Ілля Рєпін, який часто відвідував школу М. Мурашка та надавав їй матеріально-технічну підтримку [8]. Доленосним етапом у житті Іллі Шульги стало навчання у Московському училищі живопису, а з 1903 року він став студентом Вищого художнього училища при Петербурзькій академії мистецтв. Він був улюбленим учнем І. Рєпіна, який не лише за походженням, а й за творчою та громадською діяльністю був тісно пов'язаний з Україною, товаришував та листувався з багатьма діячами української культури.

За блискуче виконану дипломну роботу «Козаки пішли» Ілля Шульга у 1909 році отримав звання «вільного митця». Далі працював у різних жанрах – створював портрети, історичні картини, описував народний побут та пам'ятки архітектури.

По закінченні навчання, у вінницький період творчості, художник оселяється з дружиною Лідією Вікторівною Іоніною та донькою у місті Вінниці. Художник влаштовується учителем малювання та креслення в Учительській семінарії (з 14 серпня 1910 по 24 серпня 1913 р.), згодом викладає в Учительському інституті (з 14 серпня 1912 р.) та у Приватній жіночій гімназії І. К. Драганової. Ілля Шульга бере активну участь у виставках, у заходах місцевої «Прогресу», організовує діяльність українського гуртка. Він поєднує викладацьку та художню практику, і саме завдяки наполегливій праці цього періоду здобуває визнання. Відомо, що вже 10 грудня 1911 року на виставці в Києві його картину «Моя мати» придбав Михайло Грушевський.

Іллю Шульгу вабила церковна архітектура та історична тематика, що свідчить про зріле світосприйняття та національну свідомість художника. Як зазначає М. Губочкін, «завдяки клопотанням І. М. Шульги церква в рідній Кропивні перейшла на автокефалію з українською мовою богослужіння» [8]. Основою для однієї з наукових статей дослідника стала пам'ятка дерев'яної архітектури XVIII–XIX ст. – козацька церква села Кропивна, яку взято за сюжет для картини кропивнянського художника Іллі Максимовича Шульги» [9]. На картині зображено святиню, яку художник споглядав з дитинства та відтворив у художньому образі. Це приклад взаємодії художнього та історичного підходів у відтворенні історичної правди та відновлення пам'яті про знищені часом або політичними режимами пам'ятки.

Ілля Шульга у своїй творчості часто повертався до історії українського козацтва. На численних полотнах він відтворював знакові для художника-патріота ключові події, зокрема: «Вїзд Богдана Хмельницького у Київ», «Козача розвідка», «Переїзд кропивнян-

ського полковника Ф. Джалалія через Кропивну». Відомі також його роботи на шевченківську тематику: «Портрет Кобзаря» (1925 р.), «Тарас Шевченко на етюдах» (між 1910 і 1928 рр.), «Могила Тараса Шевченка в Каневі», «Катерина».

Від багатьох робіт залишилися лише описи. Одну зі знищених картин згадував колишній вихованець Іллі Шульги О. І. Шваук – зображення розіп'ятої жінки (символ України), над якою кружляє чорний ворон. Цей образ свідчить про високий рівень символічного узагальнення, любов до Батьківщини та тривогу за її долю.

Не всі дослідники згадують, що Ілля Шульга в 1920-х роках переїздить до Золотоноші, де працює учителем малювання. Саме в цей золотоніський період творчості Ілля Шульга створює портрети подружжя Мірошніченків та своїх односельців, які нині експонуються в Золотоніському краєзнавчому музеї.

З 1928 р. Ілля Максимович живе і працює в Києві, а з 1934 р. викладає в Київському художньому інституті. У київський період поступово оформлюється його неповторний стиль: художник насичує картини світлом, пише сонячні колоритні пейзажі й портрети, експериментує в галузі жанрового живопису («Подруги», «Зелені свята», «Вечорниці», «На городі», «Діти на перелазі», «Водяний млин» та ін.), відтворює яскраву природу, передає настрої і побут епохи, емоційність персонажів та глибину національної ідентичності, поєднуючи реалістичні деталі з лірично-романтичним сприйняттям світу. У цей період І. Шульга пише багато пейзажів, продовжує зображувати старовинну українську архітектуру, популяризує рідну мову, українську православу церкву. За все це митцеві довелося пізніше відповідати перед каральною системою НКВС.

Любов художника до свого народу та його героїчного минулого стала підставою звинувачень у націоналізмі. Та головною причиною цькувань було небажання Іллі Максимовича зображувати «визначних партійних діячів» Петровського та Косіора. У 1930-х роках Ілля Шульга змушений був засвідчити лояльність до радянського режиму,

створивши картину «Перший трактор на селі» (картина зберігається у Національному художньому музеї України). Попри дотримання офіційної тематики, художнику не вдалося передати очікуваний пафос соціалістичного реалізму й тим самим переконливо відтворити ідеологізовану версію історії. Його твір, радше мимоволі, став свідченням внутрішньої невідповідності митця заданим канонам, що лише підтвердило його репутацію «неслухняного художника». А система відстежувала та безжально карала неслухняних. Як зазначає О. Роготченко, у цей історичний період «перемога «національного» за формою та соціалістичного за змістом» мистецтва виявилася «неминучою» насамперед через втручання комуністичної партії, її моралі та ідеології, підтриманих каральними органами та можливістю безпосереднього впливу на творця» [11, с. 24]. Проте Ілля Шульга не піддавався тиску, а його спроби працювати на замовлення не увінчалися успіхом. Робота «Перший трактор на селі» – це своєрідна іронія, антисоцреалізм. Ілля Шульга був справжнім реалістом у достовірності вираження правди почуттів – він не міг виразити те, що не відчував.

У московському аукціонному домі Єгорових збереглися ескізні роботи «Першого трактора на селі», що свідчать про спроби художника працювати над цією темою. Талант художника проявився й тут, що підкреслює його індивідуальну художню позицію: ми бачимо абсурдність оспівування радянської штучно сформованої колективності.

Про надзвичайний талант художника свідчать спогади очевидців. На виставці 1934 року в Києві глядачі та мистецтвознавці підкреслювали унікальність реалістичних полотен художника, «де «грає» кожна деталь, кожен штрих і світлотінь, несучи глибоке смислове навантаження» [3].

Проте художника було вже занесено у «чорний» список. 1 березня 1938 року Іллю Максимовича Шульгу арештували. НКВС висунув йому обвинувачення в українському буржуазному націоналізмі, поклінніні закордонному мистецтву, шпигунстві, відмові співпрацювати з органами радянської влади та

низці інших «злочинів». У кримінальній справі Іллю Шульгу називають «мазепівцем», бо він викладав українською мовою в той час, коли навчання велося виключно російською, та упродовж майже сорока років малював лише Україну та українців. Як зазначає М. Губочкін, «Портрет М. Зерова» (1937 р.) додав «оливи у вогонь», адже письменник уже третій рік відбував ув'язнення на Соловках. Крамольними визнано щирі розповіді І. М. Шульги про І. Репіна, що трактувалося як «біологічний націоналізм» [8]. У березні 1938 р. Ілля Шульга був засланий до Петропавлівська (Північний Казахстан), де помер 19 грудня 1938 р.

Згадувати про репресованого митця в пресі довгі роки заборонялося. Багато робіт було втрачено. Після його реабілітації у 1950-ті р. старожили згадують, що колись в селі жила сім'я з таким прізвищем, навіть показують місце, де стояла хата, і сина їхнього Іллю теж пам'ятають – був богомазом.

Дружина Лідія з донькою емігрували за кордон і зуміли вивезти під час Другої світової війни частину картин чоловіка (від 60 до 80 полотен) у містечко Боулдер у штаті Колорадо. Українська діаспора у США зберегла для світу ці визначні твори: за океаном, у Сполучених Штатах, функціонує навіть невелика картинна галерея, присвячена митцеві з Кропивни. Відтак постає надія на її нове відкриття та актуалізацію в сучасному медійному просторі.

Повний список робіт Іллі Шульги представлено у ґрунтовному дослідженні Тараса Самчука [12, с. 148–149] з посиланням на Реєстр художніх робіт з Архіву-музею ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук у США [10]. Цитуємо за Реєстром: «Від упорядниці: 1941 році, під час бомбардування Києва німцями, за допомогою двох музейних співробітників: А. Терещенка та Л. Гвізд, я зробила реєстр робіт свого чоловіка – І. М. Шульги, які на той час були вдома. Картин було написано 564, а скільки розійшлося по світу невідомо... Лідія Шульга» [10, с. 1].

Подвиг дружини Іллі Шульги, описаний у статті О. Горобця, можливо, не менш вагомий за талант і працю самого художника. За допомогою музейних

Іл. 1. Шульга І. М. Жіночий портрет

працівників вона виявила в запасниках 564 роботи свого чоловіка, решта опинилися на виставках, у колекціях меценатів, друзів. Лідія вивозила картини на Захід, а не углиб Росії, адже була реалісткою і добре розуміла, що таке радянська влада, а її репресивний апарат вона «знала наяву, як він гнобить і по-варварськи розправляється з неугодами», прикладом чого стало знищення самого художника, який знаходився в повному розквіті творчих і фізичних сил» [4]. Щоб оплатити поклажу, Лідія розраховувалася картинами чоловіка, таким чином забезпечуючи порятунок найкращих полотен. Частина з них вона залишила в Києві по знайомих та в художніх майстернях.

Картини Іллі Шульги, хоча й збереглися у невеликій кількості, становлять підґрунтя для мистецтвознавчого дослідження його спадщини. У 1970 році Михайло Пономаренко знайшов кілька творів художника. Портрети подружжя Якилини та Захара Мірошніченків (жителів Кропивни та односельців Шульги) довгий час зберігалися у селі на горіщі, захищені від стороннього ока, адже навіть тримати роботи земляка вдома було небезпечно. Зараз ці твори є окрасою колекції Золотоніського краєзнавчого музею. Картина «Жіночий портрет» (1922), виконана олією на фанері, була

знайдена у селі Крупське, неподалік від Кропивни. Спочатку її передали до Золотоніського краєзнавчого музею, а згодом – до фондів Черкаського обласного художнього музею (іл. 1). Нині твір зберігається у фондовій колекції музею та з 2020 року представлений в експозиції. Як зазначає директорка Ольга Гладун, «музей є науково-методичним центром області в галузі образотворчого мистецтва, тому багато важливих подій відбувається у співпраці з громадою міста Черкаси» [1, с. 53]. Так спільними зусиллями реконструювали історію життя та творчості талановитого художника.

За усними свідченнями односельців, у Кропивні на покуті свого часу зберігалися ікони, виконані Іллею Шульгою. У місцевому храмі ікона «Благословіння неба» нещодавно була викрадена.

Мистецька спадщина Іллі Шульги представлена в кількох музейних зібраннях України. Зокрема, у Золотоніському краєзнавчому музеї зберігається п'ять його робіт; у Черкаському обласному художньому музеї – одна картина; ще одну представлено у фондах Національного музею у Львові імені А. Шептицького. Найбільша колекція – шістнадцять творів – знаходиться у Національному художньому музеї України [12]. Окремі твори зберігаються у приватних колекціях, зокрема: графічний портрет «Моя мати» (1925), «Українка в сонячних променях» – у «Сімейній колекції Уманських» (іл. 2–3).

Іл. 2. Шульга І. М. Графічний портрет «Моя мати»

сонячних променях» – у «Сімейній колекції Уманських» (іл. 2–3).

У Кропивні, з ініціативи громадськості, зокрема за клопотанням відомого черкаського краєзнавця Григорія Михайловича Голиша, ім'ям Іллі Шульги названо вулицю.

Отже, дослідження спадщини художника показує, що навіть попри втрату багатьох творів і суворі історичні обставини його мистецтво продовжує жити. Панорамне дослідження дозволяє відновити не лише художню майстерність митця, а й його інтелектуальну й патріотичну позицію, повертаючи Іллю Шульгу в культурний простір як визначного митця «розстріляного відродження» та важливу постать українського живописного мистецтва.

Висновки. Мистецька спадщина Іллі Шульги постає як культурно-філософський феномен, у якому художня творчість функціонує не лише як естетична практика, а як форма світоглядної рефлексії, національної самоідентифікації та етичного спротиву тоталітарній ідеології. Твори митця репрезентують ціннісні орієнтири української культури першої третини XX століття та візуалізують досвід історичної травми, спричиненої репресивною політикою радянського режиму.

Іл. 3. Шульга І. М. Українка в сонячних променях

Культурно-філософський підхід дозволяє осмислити спадщину Іллі Шульги в площині політики пам'яті, де процес її реконструкції набуває значення актуалізації «витісненого» культурного знання. Втрата значної частини художніх робіт і автобіографічних джерел зумовлює необхідність інтерпретувати збережений доробок як фрагмент цілісного культурного тексту, що потребує філософського прочитання в контексті пам'яті, повернення із забуття імен репресованих митців у сучасний культурний простір.

Реконструкція творчої спадщини Іллі Шульги має не лише історико-мистецтвознавче, а й світоглядне значення, оскільки залучає усні свідчення, краєзнавчі розвідки та музейні практики як форми культурної комунікації між минулим і сучасністю. У цьому сенсі мистецтво Шульги постає як медіум колективної пам'яті, що поєднує індивідуальний художній досвід з ширшими ментальними та культурними процесами доби «розстріляного відродження».

Перспективи подальших досліджень. Панорамний характер дослідження мистецької спадщини Іллі Шульги відкриває перспективи для подальшого розвитку культурно-філософських студій, спрямованих на осмислення зруйнованої або майже втраченої культурної спадщини. Такий підхід сприяє поглибленню сучасної політики пам'яті, формуванню відповідального ставлення до культурних втрат та інтеграції творчості репресованих митців у актуальний гуманітарний дискурс.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Гладун О. Становлення Черкаського обласного художнього музею як осередку візуальної культури. *Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики*. Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 11–12 листопада 2021 року. Черкаси : ФОП Гордієнко, 2021. С. 52–54.
2. Голиш Г. Видатні уродженці Черкащини: художник Ілля Шульга. *Сайт Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Січень, 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.lt/sjsdcs>
3. Горобець О. Постаті з віршів: повісті, нариси. Київ : Фенікс, 2016. 176 с.
4. Горобець О. Учень Рєпіна і подвиг його вдови Лідії Шульги. Липень, 2016. [Електронний ресурс]. URL: <https://blog.liga.net/user/ogorobets/article/22970>

5. Губочкін М. Ікона «Богородиця з немовлям» Кропивнянського народного художника Іллі Максимовича Шульги. *Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»*. 2017. 11 (13). С. 45–50.
6. Губочкін М. Доля мистецької спадщини Іллі Максимовича Шульги. *Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»*. 2018. 14 (16), 2018. С. 217–220.
7. Губочкін, М. Творчість народного художника І. М. Шульги як джерело з історії с. Кропивни на Золотоніщині. *Переяславівка : наук. зап. : зб. наук. ст. / Нац. іст.-етногр. заповідник «Переяслав»*. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 6 (8). С. 75–78.
8. Губочкін М. 20 липня 1878 р. народився Ілля Максимович Шульга – український народний художник з с. Кропивна на Золотоніщині. Липень, 2018. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.li/ftzwtw>.
9. Губочкін М., Ямборська В. Проблема локалізації та ідентифікації пам'ятки архітектури XVIII–XIX ст. – козацької церкви з с. Кропивна на Золотоніщині. Квітень, 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.li/cgxido>.
10. Реєстр художніх робіт Іллі Максимовича Шульги 1898–1938. Архів-музей ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук у США. Ф. 239 (Ілля Шульга). Спр. 1. Арк. 1–21. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.li/ccynkr>.
11. Роготченко О. Шістдесят тоталітарних років: зображальне мистецтво України. Кн. 1. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2024. 512 с.
12. Самчук Т. Київський період життя і творчості Іллі Шульги (1928–1938). *Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва*. 2022. 1(13). С. 144–151. DOI: 10.17721/2519-4801.2022.1.11
13. Сокур Л. А. Художні колекції як візуальні свідчення сучасної історії. *Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик*. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року. Черкаси : «Вертикаль», видавець ФОП Кандич С. Г. 2023. С. 7–8.
14. Українська радянська енциклопедія : [в 12 т.] / голов. редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1977. 1985. Т. 12 : Вид. 2-ге. 1985. URL: <https://leksika.com.ua/16961221/ure/shulga>

References:

1. Hladun, O. (2021). Stanovlennia Cherkaskoho oblasnoho khudozhnoho muzeiu yak osередku vizualnoi kultury [The formation of the Cherkasy Regional Art Museum as a center of visual culture]. *Suchasne ukrainske mystetstvo: kontsepty, stratehii, vizualni praktyky*: Conference Proceedings (November 11–12, 2021). Cherkasy: FOP Hordiienko.
2. Holysn, H. (2024, January 19). Vydatni urodzhentsi Cherkashchyny: khudozhnyk Illia Shulga [Outstanding natives of Cherkasy: The artist Illia Shulga]. URL: <https://cdu.edu.ua/news/vydatni-urodhentsi-cherkashchyny-khudozhnyk-illia-shulga.html>
3. Horobets, O. (2016). Postati z vyriiu: povisti, narysy [Figures from the life rages: Stories, essays]. Kyiv: "Feniks".
4. Horobets, O. (2016, July 13). Uchen Riepina i podvyh yoho vdovy Lidii Shulhy [Repin's disciple and the feat of his widow Lydia Shulga]. URL: <https://blog.liga.net/user/ogorobets/article/22970>
5. Hubochkin, M. (2017). Ikona "Bohorodytsia z Nemovliam" Kropyvnianskoho narodnoho khudozhnyka Illi Maksymovycha Shulhy [Icon "Theotokos with the Child" by the Kropyvnytskyi

People's Artist Illia Maksymovych Shulga]. *Naukovi zapysky NIEZ "Pereiaslav"*, 11(13), 45–50.

6. Hubochkin, M. (2018). Dolia mystetskoio spadshchyny Illi Maksymovycha Shulhy [The fate of the artistic heritage of Illia Maksimovich Shulga]. *Naukovi zapysky NIEZ "Pereiaslav"*, 14(16), 217–220.

7. Hubochkin, M. (2012). Tvorchist narodnoho khudozhnyka I. M. Shulhy yak dzherelo z istorii sela Kropyvny na Zolotonishchyni [The work of the national artist I. M. Shulga as a source of the history of the village of Kropyvna in the Zolotonisky district]. *Zbirnyk naukovykh statei*, 6(8), 75–78.

8. Hubochkin, M. (2018). 20 lypnia 1878 roku narodysia Illia Maksymovych Shulha – ukrainskyi narodnyi khudozhnyk z sela Kropyvna na Zolotonishchyni [On July 20, 1878, Illia Maksimovich Shulga was born – a Ukrainian folk artist from the village of Kropyvna in the Zolotonisky district]. *Natsionalnyi istoriko-etnohrafichnyi zapovidnyk "Pereiaslav"*.

9. Hubochkin, M., & Yamborska, V. (2021). Problema lokalizatsii ta identyfikatsii pamiatky arkhitektury XVIII–XIX stollit'ia – kozatskoi tserkvy z s. Kropyvna na Zolotonishchyni [The problem of localization and identification of the architectural monument of the 18th–19th centuries – the Cossack church from the village of Kropyvna in the Zolotonisky district].

10. Reiestr khudozhnykh robot Illi Maksymovycha Shulhy 1898–1938 [Register of works of art by Ilyi Maksimovych Shulga 1898–1938]. *Arkhiv-muzei im. D. Antonovycha Ukrainskoi vilnoi akademii nauk u SShA*. F. 239 (Illia Shulga). File 1. Ark. 1–21.

11. Rohotchenko, O. (2024). Shistdesiat totalitarnykh rokiv: zobrazhalne mystetstvo Ukrainy [Sixty Totalitarian Years: Fine Arts of Ukraine]. Vol. 1. Kyiv: Vydavnytstvo "Lira-K".

12. Samchuk, T. (2022). Kyivskyi period zhyttia i tvorchosti Illi Shulgy (1928–1938) [Kyiv period of Illia Shulga's life and work (1928–1938)]. *Tekst i obraz: aktualni problemy istorii mystetstva*, 1(13), 144–151. <https://doi.org/10.17721/2519-4801.2022.1.11>

13. Sokur, L. A. (2023). Khudozhni kolektsii yak vizualni svidchennia suchasnoi istorii [Art collections as visual evidence of modern history]. *Vizualne mystetstvo u konteksti suchasnykh kulturnykh praktyk*: Conference Proceedings (November 23–24, 2023). Cherkasy: "Vertika", vydavets FOP Kandych S.H.

14. Bazhan, M. P. (Ed.) (1985). Shulga. In *Ukrainska radianska entsyklopediia*. Vol. 12: Fitohormony (2nd. ed.). Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainskoi radinskoii entsyklopedii. URL: <https://leksika.com.ua/16961221/ure/shulga>

Oksana Anatoliivna Pushonkova, PhD in Philosophy, Associate Professor, Acting Head of the Department of Fine and Decorative Arts, Institute of Pedagogy, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy; Scientific Secretary of the Cherkasy Regional Art Museum, Cherkasy, Ukraine, krpki@vu.cdu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-8390-6806>

Viktor Andriiovych Afonin, Artist of Ukraine, Associate Professor of the Department of Fine and Decorative Arts, Institute of Pedagogy, Social Work and Arts, B. Khmelnytsky Cherkasy National University, Cherkasy, Ukraine, afonin@vu.cdu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-5739-4640>

Research into the artistic legacy of Illia Shulga: a cultural-philosophical dimension

The article offers a cultural and philosophical analysis of the artistic legacy of Illia Shulga, a Ukrainian artist and a repressed representative of the "Executed Renaissance", whose work developed under the dramatic sociocultural transformations of the first third of the twentieth century. The study substantiates the relevance of a comprehensive interdisciplinary methodology that integrates the approaches of the philosophy of culture, art history, cultural studies, museology, and local history to reconstruct the artist's partially lost and fragmented heritage.

It is demonstrated that Illia Shulga's work transcends the boundaries of purely artistic practice and functions as an integral cultural text encoding the worldview, value-based, and identity-related foundations of Ukrainian modern culture. His paintings and graphic works represent national historical memory, reinterpret images of Ukrainian Cossack history, sacred architecture, everyday rural life, and the figure of Taras Shevchenko, while simultaneously visualising the experience of historical trauma caused by Soviet repressive policies.

Special attention is paid to the loss of a significant part of the artist's oeuvre and to the role of museum, archival, and oral history sources in reconstructing his creative biography. The article argues that the reconstruction of Illia Shulga's artistic legacy has not only historical and art-historical significance but also a broader cultural and philosophical dimension, as it contributes to the actualisation of "displaced" cultural knowledge and the reintegration of repressed artists into contemporary humanities discourse. In this context, Shulga's art is interpreted as a medium of collective memory and a form of ethical resistance to totalitarian ideology.

In addition, the study emphasises the significance of Illia Shulga's work in the context of memory politics and contemporary practices of interpreting cultural heritage. His art is interpreted as a form of worldview reflection and ethical resistance to ideological pressure, thereby allowing artistic practice to be viewed as a means of preserving national identity under a totalitarian regime. In this sense, Shulga's legacy emerges as a medium of collective memory that connects individual artistic experience with broader cultural and mental processes of the "Executed Renaissance", thereby reaffirming its relevance for contemporary humanities research.

Keywords: artistic heritage, research discourse, artistic culture of Cherkasy region, Illia Shulga, artists of the "shot renaissance", politics of memory.

*Стаття надійшла до редакції 20.01.2026 р.
Стаття прийнята до публікації після рецензування 30.01.2026 р.*

Стаття опублікована 31.03.2026 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2026-1\(119\)-7-13](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2026-1(119)-7-13)
УДК 78.071.1(495)"19"

Ірина Володимирівна Рябчун,

доцент, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музично-сценічного мистецтва факультету музичного мистецтва і хореографії, піаністка, карильйоністка, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна, ukrcarillo@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8070-7847>

ГРЕЦЬКА «СТОРІНКА» В ІСТОРІЇ ФОРТЕПІАННОГО АЛЬБОМА ХХ СТОЛІТТЯ: ЗАКОНОМІР- НОСТІ ТА ПАРАДОКСИ

У статті досліджено жанр фортепіанного альбома грецької композиторської школи ХХ століття. Вперше в українському музикознавстві аналізуються фортепіанні альбоми М. Каломіріса, Д. Капсоменоса, Я. Папаїоанну та Т. Харідіса. Висвітлено особливості адаптації жанрів, образно-жанрові складові циклів, зокрема – портретність та пейзажність. Зроблено висновки про формування у грецьких альбомах особливих засобів виразності для відображення національної образної палітри, серед яких: мінливість фактури, підкреслення ладової специфіки, компроміс у використанні рис класичної гармонії монодії.

Ключові слова: грецька музика, фортепіанний альбом, національний контекст, Каломіріс, Папаїоанну, Капсоменос, Харідіс.

Вступ. Грецька фортепіанна музика тривалий час була відома в Україні передусім за оперною і балетною творчістю Маноліса Каломіріса та Мікіса Теодоракіса. Натомість твори грецького педагогічного фортепіанного репертуару ХХ – початку ХХІ століть вперше стають темою окремого дослідження, отже, ознайомлення з цими високохудожніми і технічно досконалими опусами можна вважати цілком доречним і актуальним. Враховуючи великий запит на дослідження розвитку національних виконавських шкіл, на цьому шляху можливі подальші яскраві відкриття і цікаві музичні знахідки. Фортепіанні твори для юнацтва грецьких композиторів, увійшовши до українського педагогічного реперту-

ару, сприятимуть розширенню ладових уявлень, пов'язаних з монодійною природою грецької музики, познайомлять з її різноманітними ритмічними структурами, орфоєпією і поетикою загалом.

На відміну від збірок творів для юнацтва, спрямованих передовсім на формування виконавського апарату і розвиток технічних навичок гри, об'єктом дослідження наразі є цикли невеликих п'єс педагогічного і більш загального репертуару, які мають переважно художні й комунікативні завдання [1].

Огляд останніх досліджень і публікацій. У порівнянні з неосяжною кількістю українських творів для дітей і відповідною широкою «композиторською мапою» [4, с. 8], у Греції кількість таких опусів на порядок менша. Попри це,